

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,  
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

*Volume: 2, Issue: 1, p. 54-75, 2019*

**ERKEK DÜNYASINDA PEMBE KARTLAR: YEŞİL SAHALARDAKİ  
KADINLARIN HAKEMLİĞE BAKIŞI**

**PINK CARDS IN MEN'S WORLD: HOW DO WOMEN IN THE GREEN  
FIELDS VIEW REFEREEING**

Sabiha Gizem Engin<sup>1</sup>

Arif Yüce<sup>2</sup>

Hakan Katırcı<sup>3</sup>

(Received 31.05.2019 Published 05.08.2019)

**Özet**

Türkiye’de 2019 yılı Mayıs ayı verilerine göre futbol liglerinde 13 klasmanda yaklaşık 6750 hakem görev yaparken bu hakemlerin yaklaşık 80 tanesi kadın hakemdir. Türkiye futbol liglerinde görev yapan hakemlerin sadece %1,18’inin kadın futbol hakemlerinden oluşması kadın futbol hakemlerinin Türkiye’deki futbol dünyası içerisinde yetersiz düzeyde temsil edildiklerini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Türkiye Futbol Federasyonu bünyesinde aktif olarak hakemlik yapan kadın hakemlerin mesleki deneyimlerine dayanarak, görüş ve düşünceleri ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın katılımcılarını, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakemin tamamı oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak ise nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan, derinlemesine görüşme tekniği uygulanmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular kadın hakemlerin “fizyolojik” ve “sosyolojik/toplumsal” olarak iki farklı açıdan olumsuz deneyim yaşadıklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra kadın hakemler “maneviyat”, “mesleki kazanım” ve “fair-play ruhu” başlıkları altında olumlu deneyim yaşamaktadırlar.

**Anahtar Kelimeler:** Futbol, Kadın hakem

---

<sup>1</sup> sabihagizemengin@anadolu.edu.tr

<sup>2</sup> arifyuce@eskisehir.edu.tr

<sup>3</sup> hakankatirci@eskisehir.edu.tr

### **Abstract**

According to May 2019 data, there are about 6750 referees in total taking part in 13 classifications of the Turkish football leagues and about 80 of these referees are female. Only 1.18% of the football referees serving in the Turkish football leagues are female and this reveals the fact that women are inadequately represented within the football world in Turkey. This study aims to address opinions and thoughts based on the professional experience of female referees working under the umbrella of the Turkish Football Federation. The findings indicate that female referees encounter negative experiences in two different ways: "physiological" and "sociological/social". Additionally, female referees have positive experiences under the titles of "spirituality", "professional acquisition" and "fair-play spirit".

**Keywords:** Football, Woman referee

## 1. GİRİŞ

Yarışma ve mücadele sporlarında, beden ve performans kavramları içerisinde özellikle cinsiyet, yani kadın ve erkek kavramları toplumsal cinsiyet ile ilgili güçlü mesajlar içermektedir. Spor, geleneklerin getirisi ile bir erkek etkinliği olarak değerlendirilmekte, sergilenen performans bir erkeklik ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Theberg, 1993). Bu sebeple dünyada kadın futbolu zamanın gerisinde kalmış, resmi olarak temelleri ancak 1969'da İngiltere'de kurulan Kadın Futbol Birliği (WFA) aracılığıyla atılabilmektedir. Ancak bu birlik 1993 yılına kadar kabul görmekte zorluk çekmiş, daha sonrasında ise gelişimi hız kazanmıştır (Williams, 2013). Bu gelişime destek veren ülkelerin başında Almanya, Norveç ve İspanya gelmektedir (Scraton ve Flintoff, 2002). Türkiye'de ise kadınların futbol ile olan ilişkisi 1970'lerde başlamakla birlikte, kadın futbolu kavramının federasyon bünyesinde resmiyet kazanması 1993-94 sezonunda gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2001-2006 yılları arasında duraklama dönemini yaşayan kadın futbolu, 2006 yılından sonra tekrar aktif hale gelmiştir. Tüm dünyada kadın futboluna yapılan yatırımlar sonucunda kadın futbolcu sayısı 30 milyon sporcuya yaklaşmıştır (http2). Buna karşılık olarak Türkiye'de aktif olarak futbol oynayan kadın sporcu sayısı ise 2016 yılı verilerine göre 5 bin sporcudur (http3). Kadın futbolunda kadın sporcuların yanı sıra kadın hakemler de önemli paydaşlardan birisidir. Türkiye'de 13 klasmanda yaklaşık 6750 hakem görev yaparken bu hakemlerin yaklaşık 80 tanesi kadın hakemdir (http4). Türkiye futbol liglerinde görev yapan hakemlerin sadece %1,18'inin kadın futbol hakemlerinden oluşması kadın futbol hakemlerinin Türkiye'deki futbol dünyası içerisinde yetersiz düzeyde temsil edildiklerini ortaya koymaktadır. Kadın hakemlerin futbol dünyasında daha fazla yer almasını sağlayacak yolların başında kadın futbol hakemlerinin mesleki deneyimlerinin ortaya konulması ve bu deneyimlere bağlı yeni yönetsel stratejilerin ele alınması gelmektedir. Bu bakış açısı ile bu çalışma; Türkiye'de kadın futbol hakemlerinin futbol hakemliğine yönelik bakış açılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

## 2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kadınlık ve erkeklik kavramlarına istinaden, bazı spor branşları kız çocuklarına ve kadınlara uygun görülmemektedir. Özellikle futbolun bir erkek branşı olarak dile getirilmesi, futbola ilgisi olan kızların her iki cinsiyetteki arkadaşları tarafından dışlanmasına sebebiyet verebilmektedir (Arslan, 2012). Dünyada genel olarak erkeklerin baskın bir şekilde yer aldığı futbolda, kadın katılımının düşük olmasının sebebi; zaman, sosyal yaşam, kültürel baskı, aile ve çocuk gibi sebeplerle açıklanmaktadır (Ziviani ve ark., 2008; Larkin ve ark., 2007). Bunun sonucunda tarih boyunca yukarıdaki gibi belirli rollerle sınırlı tutulan kadının, futbol sporuyla ilgilenememiş olması doğal bir sonuçtur (Reilly, 2003). Öyle ki, 1970 yılında FIFA'nın 139 kurucu üyesine kadın futbolu hakkında bir anket düzenlemesi ve bu üyelerden yalnızca 12'sinin kadınlara destek olunması gerektiğini belirtmesi, toplumdaki cinsiyetçi tutumu açık bir şekilde karşımıza çıkarmaktadır

(Lanfranchi ve ark., 2009). Bütçe yetersizliği, sponsor eksikliği, medyanın ilgisizliği vb. sorunlar ile mücadele eden kadın futbolu için dönemin FIFA başkanı Joseph Blatter, kadınların cinsel bir obje olarak sunulacağı, kısa ve dar şortlar giydikleri, ayrıca vücutlarını ön plana çıkarabilecekleri bir futbol dünyası oluşturarak gelişim ve popülerlik kazanabileceği önerisinde bulunmuştur. Bu öneri, futbol dünyasının en yetkili organları nezdindeki kişilerin dâhi, kadınları cinsel obje olarak gördüğünün kanıtı olarak değerlendirilebilmektedir (Koca ve Bulgu, 2005). Cinsiyetlendirilmiş bir yapı olarak karşımıza çıkan futbol ve bu yapının içerisinde var olma mücadelesi veren kadınlar, "... söylenen onca olumsuzluklara rağmen hala ayakta yız ve pes etmeyeceğiz" cümlesi ile bu konudaki azimlerini ortaya koymaktadırlar (Öztürk ve Koca, 2015).

Futbolda kadın sadece futbolcu olarak organizasyonun içinde yer almamakta, oynamaktan çok daha büyük oranda taraftar veya izleyici kitlesini de oluşturmaktadır. Kadının uygulama içinde olumsuz karşılanmasına karşın, tüketim kısmında sevgi ile kucaklandığı ve futbolda kadın tüketici pazarı organizasyonlarının öneminin gün geçtikçe arttığı anlaşılmaktadır (Clark ve ark., 2009; James ve Ridinger, 2002; Hofacre, 1994). Oyuncu ve izleyici olmasının dışında kadınlar futbolun içerisinde antrenör, yönetici ve hakem olarak da kendilerine yer aramaktadırlar. Kadınlara karşı cinsiyetçi tutumlarını sürdüren ve çekinmeden dile getiren gruplar, kadınların azmi ve çabasına seyirci kalmakla birlikte, futbolun en önemli öğelerinden birisi olan hakemlikte attıkları adımları da izlemekle yetinmektedirler. Oysaki hakemlik, spor müsabakalarını kurallara uygun ve yansız bir şekilde yönetmek, adil bir karar mekanizması oluşturarak mağduriyeti engelleyen bir görev olarak kabul edilmektedir (http5). Söz konusu adaletin dağıtımı herhangi bir cinsiyete yüklenen vasıf değil, cinsiyetten bağımsız bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bu da hakemlik mesleğinin bir cinsiyet meselesi değil, etik değerler ile ilgili bir durum olduğunu gözler önüne sermektedir. Futbolda altın üçgenin (seyirci, oyuncu, hakem) en değerli parçası olarak görülen hakemlik; hem izleyici ile futbolcu arasında bir köprü görevi görmekte, hem de rakipler arasındaki dengeyi sağlarken, oyunun çizilen çizgiler ve kurallar doğrultusunda değerlendirmesini ve yönetimini yapmakla sorumludur (Orta, 2002; Radnedge, 1997).

Futbolun değişen yapısı, gelişmesi ve oyun anlayışındaki gelişimler futbol hakemliğini, içerisinde fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal ve bireysel pek çok özellik barındıran ve bunların yeterli seviyede olmasını gerektiren bir mesleğe dönüştürmüştür (Schnyder ve Hossner, 2016; Castillo ve ark., 2016). Öte yandan pek çok yetkinliği bünyesinde barındırmak zorunda olan ve çoğunluğu erkeklerden oluşan futbol hakemliği dünyasında; zihinsel rahatsızlıklar, sıkıntı, kaygı, depresyon, uyku bozukluğu, yeme bozukluğu, alkol kullanımı gibi çeşitli problemlere de rastlanılmaktadır. Bu olumsuz etkiler göz önünde bulundurulduğunda; kadınların erkeklere oranla daha duygusal olmaları, menstrual dönemlerinin psikolojik durumlarını etkilemesi ve fiziksel olarak erkeklerden daha narin

bir yapıya sahip olmaları sebebiyle aşırı yorulacakları ortamlara sokulmaması gerektiği gibi inanışlar kadınların futboldaki zeminlerini sarsmaktadır (Koca ve Bulgu, 2005).

Kadınlar futbolun pek çok alanında yer almasına rağmen özellikle profesyonel futbol erkeklerin özelleştirilmiş alanı olarak kalmaya devam etmektedir (Stirling ve Schulz, 2011; Scraton ve ark., 1999). Pek çok futbol izleyicisine göre futbol yönetimi, kadınlar için uygun bir iş olarak görülmemekte ve kadın hakemler bu erkek egemen oyunda kabul görmemektedir. Ayrıca pek çok kadın hakem; oyuncular, antrenörler ve seyirciler tarafından sözlü saldırıya uğramakta ve bunu bir tehdit kaynağı olarak görmektedir (Friman ve ark., 2004). 2012 yılında amatör bir erkek futbol oyuncusunun kadın hakemlere karşı tutumunu yansıtan '*kadınlar erkekler ile eşit haklara sahip olmak istiyorsa, hakemlik yapmayı öğrenmelidirler*' yorumu erkeklerin hâkim olduğu futbol dünyası içindeki kadınların mücadele etmesi gereken bakış açısını özetler niteliktedir (Forbes ve ark., 2015). Karşımıza sıkça çıkan bu gibi yorumlar, erkek hâkimiyeti altındaki futbolun içerisine kadınların girmesinin sıklıkla taciz, ayrımcılık ve istismarı tetikleyici sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır (Caudwell, 2011). Kulüplerin menajerleri gibi yüksek statüdeki kişiler, profesyonel futbol maçlarında federasyon tarafından görevlendirilmiş kadın hakemler hakkında '*burada olmamalıydı, cinsiyetçi davranıyorum fakat kadınlar yetersiz ve kadınların daha fazla bu maçlarda yer alması peşinde sorunları da getirecektir*' gibi ayrımcılık, cinsiyetçilik ve düşmanlık içeren ifadelerden çekinmemektedir (Jones ve Edwards, 2013; Caudwell, 2011). Bu tutumun önüne geçebilmek adına futbol federasyonları çeşitli çabalar içerisine girmiş olsalar da, cinsiyetçi tutumlar çoğu kişi tarafından bu oyunun temel bir parçası olarak görülmektedir (Jones, 2008).

Alan yazında, kadın futbolcular, kadın futbolu, futbolda cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizlik üzerine birçok çalışma yer almaktadır (Lewis ve ark., 2017; Wangari ve ark., 2017; Strittmatter ve Skirstad, 2017; Caudwell, 2013; Knijnik ve Horton, 2013; Koca ve Bulgu, 2005; Cox ve Thompson, 2001; Lopez, 1997; Nelson, 1994). Kadın ve futbolun ele alındığı bu çalışmalarda ortak fikir, kadının futbol dünyasında yer edinmek için gösterdiği çaba ve bu çabaya karşın kadınlara sergilenen cinsiyetçi, ayrıştırıcı ve dışlayıcı tavırlardır. Yapılan pek çok çalışma kadın futbolcu, kadının futboldaki yeri ve kadın yöneticilerle ilgili olmakla birlikte, Reid'in (2016) ve Forbes ve ark.'nın (2015) çalışmaları kadın futbol hakemleri ile ilgili olması sebebiyle bu çalışmanın kapsamıyla daha çok örtüşmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye Futbol Federasyonu bünyesinde aktif olarak hakemlik yapan kadın hakemlerin mesleki deneyimlerine ilişkin görüş ve düşünceleri ele alınmıştır. Çalışma, ulusal alan yazında kadın futbol hakemlerine yönelik çalışmaların kısıtlılığı sebebiyle alan yazındaki boşluğu doldurması bakımından açısından önem arz etmektedir.

### 3. YÖNTEM

Bu araştırma, çalışmanın bağlamı gereği detaylı ve derin bilgilere ulaşabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini 2019 yılı Mayıs ayı verilerine göre Türkiye futbol liglerinde görev alan kadın hakemler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise amaçlı ve kolayda örnekleme teknikleri esas alınarak Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakem oluşturmaktadır (http-1). Veri toplama yöntemi olarak ise nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan, derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Kadın hakemlerle gerçekleştirilen görüşmelerde toplam 25 adet sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, alanyazın taraması ve mevcut durumun tespitine ilişkin araştırmacılardan tarafından hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Uzman görüşüne sunulan form, geri bildirimler ile revize edilmiş ve araştırmacılar tarafından uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Belirlenen amaçlar doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, Tablo 1'deki gibidir:

**Tablo 1.** Görüşmelerde Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Formundaki Sorular

1	Neden futbol hakemi oldunuz?
2	Kaç yıldır hakemlik yapıyordunuz?
3	Hakem olarak ilk deneyiminiz nedir?
4	Şimdiye kadarki hakemlik deneyimlerinizi nasıl tarif edersiniz?
5	Neden hakemliğe devam ediyorsunuz?
6	Kadın olduğunuz için hakemlik konusunda hiç problemlerle karşılaştınız mı?
7	Kadın olduğunuz için hakemlik konusunda farklı deneyimleriniz olduğunu düşünüyor musunuz? Varsa nelerdir?
8	Erkek ve kadın maçlarında hakemlik yaptınız mı?
8.1	Evet, ise ikisi arasında bir farklılık var mı?
8.2	Farklılığın sebepleri nelerdir?
8.3	Kıyaslama yapıldığında birini diğerine tercih eder misiniz?
8.4	Ebeveynlerin, oyuncu ve antrenörlerin size karşı davranışları nasıldır?
8.5	Hem kadın hem de erkeklere hakemlik yapmak ister misiniz?
8.6	Hakemlik yapma konusunda herhangi bir korkunuz var mı?
9	Sizce kadın hakemlerin müsabakalarda görev alması önemli midir? Evet, ise neden?
10	Kadın olduğunuz için hakemlik konusunda farklı davranıldığına inanıyor musunuz?
11	“Kadın” hakem gibi hissettiğiniz zamanlar oldu mu?
12	Kadın bir hakem olarak hiç tebrik edildiniz mi?
13	Kadın bir hakem olarak ayrımcılığa uğradığınıza inanıyor musunuz?
14	Kadın hakemlere karşı bir engel veya bariyer var mıdır?

15	Diğer kadınlara hakemliği önerir misiniz?
16	Kadın hakemlere yönelik farklı bir uygulama var mı?
17	Hakem olmak isteyen kadınlara ne tür önerileriniz vardır?
18	Sporun içerisindeki kadınları çevreleyen kalıplar ve etiketlemeler konusunda bilginiz var mı? Kadın hakemler sizce bu kalıpların dışarısında kalır mı?
19	Kadın futbol hakemi olarak kendinizi kanıtlanmanız gerektiğini hissediyor musunuz?

Çalışmanın katılımcılarını, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakemin tamamı oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan tüm kadın hakemlere ulaşmak mümkün olduğundan araştırmada katılımcıların tamamı ile iletişime geçilmiştir. Ancak 1 kadın hakem kişisel sebeplerden dolayı çalışmaya katılım göstermek istememiş ve çalışma toplam 8 kadın hakem ile tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin; yaş, tarih, görüşme süresi ve hakemlik statüleri Tablo 2'deki gibidir.

**Tablo 2.** Görüşmelere İlişkin Detaylar

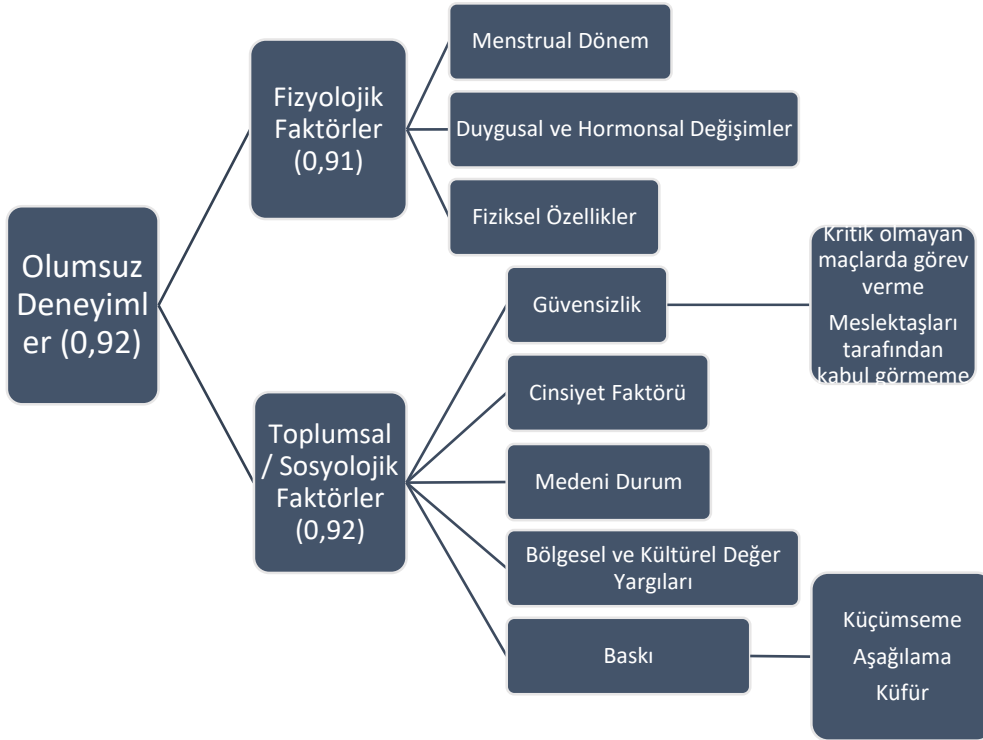
Katılımcı	Statü	Yaş	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi (dk.)
Katılımcı-1	Aday Hakem	18	21.11.2017	39,36
Katılımcı-2	İl Hakemi	24	22.11.2017	37,55
Katılımcı-3	Aday Hakem	20	23.11.2017	27,11
Katılımcı-4	İl Hakemi	23	27.11.2017	34,28
Katılımcı-5	Aday Hakem	21	28.11.2017	35,05
Katılımcı-6	Kadın Klasman	21	30.11.2017	46,31
Katılımcı-7	İl Hakemi	21	30.11.2017	51,18
Katılımcı-8	İl Hakemi	20	01.12.2017	32,52

Araştırmacılar katılımcılar ile belirlenen tarih ve saat doğrultusunda görüşmeleri planlamışlar ve görüşmeci için uygun olan bir yerde görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir. Görüşme öncesinde araştırmacılar tarafından katılımcıya çalışma hakkında bilgi verilmiş ve bilgilerin gizliliği ile sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacağını taahhüt eden bir onam formu karşılıklı olarak imzalanmıştır. Görüşmeler, katılımcının onayı ile ses kaydına alınmıştır. Ses kaydına alınan görüşmeler daha sonrasında yazıya aktarılmış ve 2 ayrı araştırmacı tarafından incelenmiştir. Gerçekleştirilen incelemeler sonucunda araştırmacıların fikir birliği ile temalar ve kodlar tespit edilmiştir. Belirlenen temalar ve kodlar, araştırmacılar tarafından çalışmanın kapsamı doğrultusunda yorumlanmıştır.

#### 4. BULGULAR

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında, bulgular bölümünde tespit edilen temalar ve kodlara yer verilmiştir. Temalar ve kodlar belirlenirken güvenilirlik aşamasında Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü [ $\text{Güvenirlik} = (\text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})) \times 100$ ] kullanılmıştır. Bu amaçla araştırmacılar tarafından görüşme metinleri ayrı ayrı incelenmiş ve birbirlerinden bağımsız olarak belirlenen kategorilerin altına tespitlerini yazmaları istenmiştir. Mevcut formül ile hesaplamalar sonucunda %70 ve üzerinde olan sonuçların güvenilirlik anlamında yeterli olacağı belirtilmiş bu yüzdenin altında kalan ifadeler değerlendirmeye alınmamıştır (Miles ve Huberman, 1994). Bulgular bölümünde ayrıca katılımcı görüşlerine yer verilmiş, katılımcı görüşleri paylaşılırken kimlikleri hakkındaki bilgiler paylaşılmamış ve görüşler araştırmacılar tarafından numaralandırılan katılımcı kodu ile aktarılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda hakemlerin deneyimleri "olumlu" ve "olumsuz" olarak iki tema altında toplanmaktadır. Hakemler yaşadıkları olumsuz deneyimlerini, "fizyolojik" ve "sosyolojik/toplumsal" olarak iki farklı açıdan ele alırken, olumlu deneyimlerini ise "maneviyat", "mesleki kazanım" ve "fair-play ruhu" olarak dile getirmişlerdir. Olumsuz deneyimlere ilişkin tespit edilen tema, kategori ve kodlar Şekil 1'de verilmiştir.



Şekil 1. Olumsuz Deneyimlerle İlgili Tema, Kategoriler ve Kodlar



Katılımcıların olumsuz deneyimler çatısı altındaki görüşlerinden bir kısmı aşağıda verilmiştir.

#### **4.1. Fizyolojik Faktörler**

##### **Menstrual Dönem**

**Katılımcı-1:** *Maçtan maça fark var. Mesela bazen kadın olarak yorgun oluyorsun bu yüzden maçta zorlanabiliyorsun. Bazı zamanlarda mesela fiziksel olarak zorlanıyorum. Kurallar aklımdan uçuyor. Bütün sezon boyunca 2-3 ay maça çıkmadın diyelim kurallar unutuluyor.*

**Katılımcı-6:** *Regl olduğumuz dönemler oluyor ve ben bu dönemlerde kimseye bir şey diyemiyorum. Ben regliyim koşmayacağım veya ben hastayım maça çıkmayacağım deme imkânım olmuyor ki diyemem bunu. Mesela ben geçen ikinci koşuyu regl iken koştum ve ben gerçekten o an regl oldum. Şort vardı üzerimde ve konsantre olamadım. Koşamayacağımı düşündüm çünkü ağrım vardı ve canım yanıyordu, ıslaklık geliyordu ve ne olduğunu da tam anlamadım. Bu tarz dezavantajlarımız var mı evet var. Mesela maç esnasında çok ağrıyor ama düşünmemek zorundasın. Erkeklerin böyle problemleri yok.*

**Katılımcı-8:** *Kadın olarak farklısınız. O gün kötü gününüzdesinizdir, regl olabilirsiniz. Erkeklerde olmayan bir sorununuz vardır.*

##### **Duygusal ve Hormonsal Değişimler**

**Katılımcı-6:** *Biz ödem atıyoruz oramız buramız şişiyor, hormon seviyelerimiz değişiyor ama erkeklerin hiçbir problemleri yok. Erkekler ama çok rahat hiç böyle sıkıntıları yok.*

**Katılımcı-6:** *Klasman olabilmek için bir koşuyu yapmak gerekiyor 40x75 metre. Bu erkeklerle aynı bir koşu. Kadın hakemler arasında çok iyi olup bu koşuyu yapmaya çalışırken düşen insanlar var ve ben bu durumdan utanıyorum. Ben de mesela ilk çıktığımda bu koşuyu koşamayanlardanım ve düşme derecesine geldim. Bir de her gün koştığımız bir koşu değil, erkekler alışkın ama biz küçücük bir şeyden etkileniyoruz ve duygusal düşünmeye başlıyoruz. O gün koşamamamın sebebi kesinlikle duygusal düşünmemdi, psikolojik olarak kendimi kötü motive ettim. Koşamam, yoruldum, karnum ağrıyor, omzum ağrıyor hani bu tarz şeylerden dolayı koşamadım başka hiçbir sebep yoktu.*

##### **Fiziksel Özellikler**

**Katılımcı-1:** *Kadınla erkeğin kuvveti bir değil. Örnek verirsek atletik testlerde mesela 40 metreyi erkek bizden daha iyi bir derecede koşar. Kas yapısı erkeklerin daha da kuvvetli koşu yönünden kadınların ayrı tutulmasının iyi olduğunu düşünüyorum. Çünkü biz erkekle koşu yönünden yarışamayız ama kural ve maç yönetme yönünden yarışabiliriz.*

**Katılımcı-4:** *Kadınların şöyle bir engeli olabilir; fiziğinle, küçük kısa boyunla dezavantajlı olabilirsin. Futbolcular çünkü genelde uzun, hareketli oluyorlar. Bundan dolayı bir kadının da uyum sağlayabilmesi için fiziğinin de ona uygun olması gerekiyor.*

**Katılımcı-6:** Mesela koşuları da biz erkeklerle aynı koşuyoruz bence bu da adil değil. Ben adil olduğunu düşünmüyorum çünkü bir erkeğin vücudu ile bir kadının vücudu kesinlikle aynı değil ama ben onunla aynı koşuyu koşuyorum. Sadece 2 saniye farkımız var ve 2 saniyede yeterli değil bence.

**Katılımcı-7:** Kadınlar bünye bakımından erkeklerden farklılar. Evet, aynı algılanmak istiyoruz ama fizyolojik farklılıklardan dolayı da bir destek istiyoruz.

**Katılımcı-8:** Zaten göğüsler fizyolojik olarak çok büyük bir dezavantaj, bunu algılayamadıkları için koşamadığınız zaman direkt tepki alıyorsunuz.

## 4.2. Toplumsal / Sosyolojik Faktörler

### Güvensizlik

**Katılımcı-1:** Ben ilk hakemliğe başladığım zaman ofsayt bayrağını bile kaldıramıyordum. Maçın 15. dakikasında hakem hocam geldi ve uyardı. Sonra kendime geldim yani 15 dakikalık bir adaptasyon sürecim oldu. İlk maçında bu böyle oldu ikinci maçında çok daha iyiydim.

**Katılımcı-2:** Tepkiler bazen değişiyor, bazı maçlarda güvensizlik olabiliyor. İyi maçlara kadın hakem vermek için kadınlara güvenemiyor olabilirler.

**Katılımcı-4:** Bir erkek ile aynı kalitede bir maç yönetsek bile, karşıdaki 'kadın yapamaz' ı görmüş ise o öyle düşünüyor. Sen ne kadar orada başarılı olsan da onun için yapamıyor oluyorsun.

**Katılımcı-6:** Yaşadığım sıkıntı bence orta hakemin bana güvenmemesi idi. Tamam taraftar güvenmez, antrenör güvenmez ama maçın orta hakeminin bana güvenmediğini hissettim. Hatta başka bir kadın hakemle aynı maçta idik, bize güvenmediğini hissettirdi ama biz yine de devam ettik. Maç esnasında bizi demoralize edecek şeyler yaptı. Mesela ben bir tarafa taç verirken o tersini verdi yani bize hiçbir zaman uymadı ve hep benim otoritem geçerli tarzında davrandı ve bize karşı otorite kurmaya çalıştı.

**Katılımcı-6:** Bir kere zaten en başta "aaa kadın hakem varmış maçta" diyerek ayırıyorlar zaten. Güven konusu bence hep problem. İşlerine göre davrandıkları için kadın da olsa güvenmiyor, erkekte olsa güvenmiyorlar bence. Ben bir erkekle aynı kararları versem de kadın olduğum için ayrılıyorum aslında. Ne olursa olsun 'kadın sonuçta göremez' şeklinde bir toplum baskısı var.

**Katılımcı-7:** Kadınlar arasında çok iyi maçlar yönetecek kadın hakemlerimiz var ama tam bir destek yok. Öncelik erkekler oluyor çünkü kadına karşı güvensizlik çokça var. Bunun sebebi; genel olarak toplum içinde kadınların verdiği kararlara güvenilmemesi, sadece hakemlik olarak değil, birçok alanda kadınlara güvenilmemesi. Verdikleri kararların yanlış olacağı, kadınların daha insafli olduklarından dolayı tam ve net kararlar veremeyeceklerini düşünüyorlar.

**Katılımcı-8:** "Kadın hakem sonuçta, ne yapabilir ki?" düşüncesi çok fazla var. Bu algıyı da Türk milletinde hala kıramayız. FIFA olsak bile kırılmaz. "sonuçta kadın hakem değil mi!" diye bir cümle kurar ve kestirip atar. Kısaca güven konusu çok büyük problem. Bu sorunlar daha çok seyirciler ile yaşıyor çünkü o kesim cahil ve kural bilmiyorlar.

## Medeni Durum

**Katılımcı-2:** Kadınlar genelde bu işe başladıktan sonra evlilik, çocuk vs. gibi durumlarda çok odaklanamıyorlar. Mesela; antrenmanlara gidemiyorlar, maça çıkamıyorlar. Kariyer yapmayı gerçekten hedeflemiş bayan hakemlere süper ligde bir şans verirler diye düşünüyorum.

**Katılımcı-8:** Eğer bir kadın bu meslekte yükselmek istiyor ise evliliği kafasından çıkartmalı. Bir kadın evlendiği zaman kendini ister istemez ailesine adıyor, antrenmanlarını aksatıyor, eve daha çok odaklanıyor ve futbolu ihmal ediyor. Evliliğin ilerleyen zamanlarında çocuk oluyor ve kadının 1 yıldan fazla uzaklaşması bu meslekte yükselme adına büyük bir engel. 1 ay bile maçlara çıkmadığımız zaman bir eksiklik hissederken, 1 yıldan fazla uzak kaldığımızda, kopmamak imkânsız bir şey.

## Bölgesel ve Kültürel Değer Yargıları

**Katılımcı-2:** Belki bölgeden bölgeye değişen bir ayrımcılık olabilir. Ben A....'yum, belki A... 'da da böyle bir şeyle karşılaşılabilir, çünkü oranın insanın düşünce yapısı biraz daha farklı. Yani bir kadının o kadar erkek içerisinde maça çıkıp yönetmesini, güvensiz bulabilirler ama Eskişehir gayet rahat bu konuda.

**Katılımcı-3:** Ben N... 'yim, mesela orada "sen kadın hakemsin o kadar erkeğin içinde şort giyiyorsun çıkıyorsun ayıp değil mi?" gibi tepkiler geliyor yani tabii ki aynı değil. Burada mesela hiç öyle gözüküyor ama orada bir garipseniyor.

## Cinsiyet Faktörü

**Katılımcı-1:** Toplum kadın hakemlere bazen farklı yaklaşabiliyor. Mesela "aaa kadın gelmiş maça" deyip özellikle maça gidebiliyorlar. Sırf kadını izlemek için maça gelebiliyorlar bu yaşanmış bir durum.

**Katılımcı-1:** Erkek ayrımını ortadan kaldırmak için kadın hakemlere kesinlikle ihtiyaç var. Futbol herkesin gözünde sadece bir erkek sporu. Kadınların futbol oynadığını duyunca "aaa aaa kadın futbol mu oynuyor, kadın futbolcu mu olur" diyorlar. Ama bu ayrımı ortadan kaldırmak için hem de gelişmiş bir ülke olduğumuzu göstermek için gerekli olduğunu düşünüyorum.

**Katılımcı-1:** Süper ligde maçlara kadın hakem verilmemesi gibi bir ayrım var. Bu statüyle mi alakalı onu bilmiyorum ama kadınları süper lig maçlarına göndermiyorlar. Süper ligin belli bir kadrosu var ve maçlara bu kadro gidiyor ama bu çok yanlış bir şey. Kadınların süper ligde kesinlikle önü açılmalı.

**Katılımcı-2:** Kadın olduğum için bilmediğimi düşündüler ama bu ön yargıdan kaynaklıydı hata yaptığımdan dolayı değişti. 'sahada ne işin var senin git bulaşık yıka' gibi seyircilerden tepkiler geliyordu.

**Katılımcı-4:** Erkeklerin sözleri daha çok dinlenir ya da 'sen kadınsın' olayı vardır. Bu benim de başıma geldi. Mesela; maçlarda özellikle antrenörlerden ya da taraftarlardan gelen "senin burada

ne işin var? Sen git oya ör, evinde bulaşık yıka, çamaşır yıka, kadın bunları yapar senin burada ne işin var?" olayı ile çok karşılaştım.

**Katılımcı-6:** Türkiye gibi bir yerde zaten inanılmaz bir derecede kadın olduğunuzu hissettiriyorlar. Seyirciden, tribünden, futboldan, antrenörden zaten bunu hissediyorum ben ama bazen işte hakem de bunu hissettiriyor. Yani kendi içimizdeki arkadaşlarımız, hocalarımız bile bunu hissettirebiliyor.

**Katılımcı-7:** Bir erkeğe gösterilen tepkilerle bize gösterilen tepkiler arasında da fark var. Mesela bir erkeğe "ya hocam yapma" denirken, kadın hakem gördüğü zaman "ya zaten kadın hakem vermişler ne bekliyorduk ki" denebiliyor. Bir erkeğe bu yapılmazken bir kadına yapılabilir. Bir erkek aynı kararı verdiğinde bir kadın aynı kararı verdiğinde farklı davranıyorlar. Hâlbuki aynı değişen tek şey cinsiyet. Ön yargıdan başka bir şey olmadığını düşünüyorum.

**Katılımcı-8:** Mesela FIFA kokartlı kadın hakemlerimiz yurtdışı maçlarda görev alabilir, alıyorlar da ama süper lig maçlarına verilmiyorlar. Bence kadınların kaldıramayacaklarını düşünüyorlar. Mesela Fenerbahçe - Galatasaray maçına düdük olarak Neslihan hocayı veriyorlar ve şuan Cüneyt hocayı bile kaldıramayan bir Türkiye Neslihan hocayı nasıl kaldırsın.

### **Baskı**

**Katılımcı-1:** Birçok kez sorunlarla karşılaştım her yerde bu problem var ve her yerde olan bir şey kadın diye yapamaz diye baskı kurmaya çalışıyorlar. Bir insanın futbolun içinden gelip gelmediğini bilmiyorlar. Hem seyirci hem antrenör hem futbolcu kadın olduğumuz için üzerimizde baskı kurmaya çalışıyorlar.

**Katılımcı-1:** İlk zamanlarda bir ayrımcılık hissettim. Antrenör maç heyecanına kapılıyor küçük maçı olmasına rağmen işi bilen hakem gelsin diyebiliyor. Oysaki bunu demesine hiç gerek yok. Çünkü küçüklerde futbol öğreniyor bizde futbol öğreniyoruz.

**Katılımcı-2:** Bazı kararlarda istedikleri olmadığında 'o da ne anlar' tarzı bir görüş oluyor ama aynı kararı bir erkek verse tepki göstermeyebilirler.

**Katılımcı-6:** Bu mesela bölgeselde sıkıntı olmaz ama şuan mesela bizde kadınları 'tırı vırı' maçlara verelim anlayışı oluyor. Asla ama asla erkeklerle aynı maçlara vermiyorlar. Ben bu sene bölgeye çıktım ama sonuçta bu işi 3 senedir yapıyorum ve gözlemliyorum kim hangi maça verilmiş diye. Şuan kadın FIFA hakemi bir sürü arkadaşımız var ve hiç süper lig maçına çıkmadılar ama çıkabilirler. Çıkamama sebepleri federasyonun vermemesi, vermezler. Ne süpere ne 3'e, ne 2'ye, ne de 1'e kadınları en düşük seviyelerdeki maçlara veriyorlar. Aslında 5. Derecedeki maçlara verilmesi gerekirken en alt kademedeki maçlara hakemlik yaptırıyorlar.

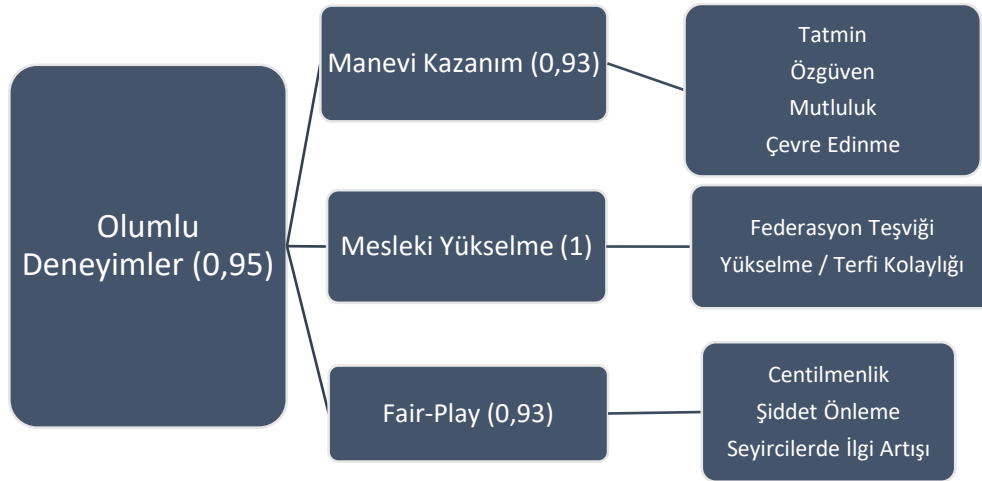
**Katılımcı-6:** Çevresel etmenlerden dolayı 'kadın mı, kadının ne işi var burada?' dediklerini duyuyorum ben. Yeni başladığım zamanlar 2,5 sene önce falan bu cümleleri antrenörden bizzat duydum ve tartıştım hatta. 'senin burada ne işin var, git evinde bulaşık yıka' dedi bana. Kadının

yakıştırıldığı yere bakar mısınız, bu düşüncedeki insanlar futbolun her yerinde var ve bizim yapacak bir şeyimiz yok.

**Katılımcı-7:** Kadınlar biraz daha geri planda bırakıyorlar. Size de bir maç veriliyor mesela ama verilen maçlar farklılık gösteriyor. Mesela kadınsanız size daha kolay maçlar vermeyi tercih ediyorlar. Bir play-off maçı yerine, normal, puan durumuna göre bir maç veriyorlar. Aslında onu da kadın hakem yönetebilir ama ön yargılarından dolayı bu baskıyı belirgin olarak ortaya koymasalar bile bu baskıyı kıyıdan, köşeden bir yerden yansıtıyorlar.

**Katılımcı-8:** Ayrıcalıklı bir bakış olduğunu da zaten bakışlarıyla hissettiriyorlar. Yani cümle kurmadan bakışları yetiyor size. Mesela ısınmaya bile çıktığımızda, futbolcu 'boyları kısaltıyoruz' diyor. Bu direk bir önyargıdır mesela, kadının boyu kısa, bacak boyu kısa, koşamaz, yetişemez gibi. Ya da tribünden "aaa kadın hoca gelmiş" tepkileri geliyor hemen etkileniyorsunuz.

Olumlu deneyimlere ilişkin tespit edilen tema, kategori ve kodlar Şekil 2'de verilmiştir.



Şekil 2. Olumlu Deneyimlerle İlgili Tema, Kategoriler ve Kodlar

Katılımcıların olumlu deneyimler çatısı altındaki görüşleri aşağıda verilmiştir.

#### 4.3. Manevi Kazanım

**Katılımcı-1:** Ben bu işi seviyorum daha doğrusu sporu seviyorum. 4 sene boyunca futbol oynadım ama maddi bir getirisi olmadı sevdiğim için oynadım. Hakemliği de seviyorum para umurumda değil para benim için her zaman ikinci planda bu işi sevdiğim için yapıyorum. Maçlarda zaten aldığımız paralar çok cüzi.

**Katılımcı-2:** Hakemliğin bir maddi getirisi de var ama ben bu işi daha çok sevdiğim için yapıyorum. Bir hafta sonu maça çıkmasam mesela o hafta sonu bomboş geçmiş gibi geliyor. Dolabı açmışım da eşyalarım bakıp formalara bakıp bu hafta boş geçti demek gibi.

**Katılımcı-3:** Öğrenciyiz paraya ihtiyacımız var ama çok da parasında değiliz. İnsan hakemliği seviyor ve benim hafta sonum zaten boş. Hem hafta sonumu değerlendirmek açısından, hem farklı bir spor branşı gibi, hem de boş zaman değerlendirmek için çıkıyoruz.

**Katılımcı-4:** Hakemliğin bana en başta getirisi ne oldu dersenez, kendine güven, özgüven anlamında ilk aşamada çok büyük katkısı olduğunu söyleyebilirim.

**Katılımcı-4:** Para kazanayım, hakemlikte para var düşüncesi içerisine girmedim. O yüzden şuan da manevi önemi benim için daha özel. Bir maça hazırlanma süreci bile benim için güzel geçiyor.

**Katılımcı-5:** Bu işi yaparken keyif duyuyorum. Çünkü ben orada adaleti sağlamak, doğruyu ortaya koymak, bir şeyleri sağlamak için varım. Benim tek bir bayrağım, tek bir kararım müsabakanın gidişine ve sonucuna etki edebiliyor ise bu beni mutlu ediyor.

**Katılımcı-6:** Hakemlerin çoğu bence maddi getiri diyemez çünkü çok fazla emek harcıyoruz. Yaz kış antrenmanlara gidiyoruz, çamurda koşuyoruz, hafta sonu aile, arkadaş demiyoruz onlarla vakit geçirmiyoruz, gidiyoruz yazın sıcakta, kışın soğukta maça çıkıyoruz. Yani bu iş sevmediğin sürece parası için yapılmaz. Ben seviyorum ve bunların hepsine katlanabiliyorum.

**Katılımcı-7:** Zor olan şeylere karşı bir ilgim var ve hakemliği çok seviyorum. Hakem olmak aslında çok masraflı bir iş. Maddi bir kazançla aslında hakemliğin şöyle bir ilgisi var alt kademedeyen başladığımız zaman çok fazla harcama yapmanız gerekiyor. Forma almanız gerekiyor, her kadının bir kramponu veya halı saha ayakkabısı olmuyor bunları tedarik etmeniz gerekiyor. Teklif ücretleri, 6 ayda bir heyet raporu almak zorundasınız ve daha pek çok ücret çıkıyor. Ben bunların hepsini çalışarak karşıladım ama bunları karşılayan maçlarda aldığım ücretler değil ama buna rağmen çok sevdiğim için bu işe devam ediyorum.

**Katılımcı-8:** Ben hakemliği severek yaptığım, istediğim, ilerlemek ve daha güzel şeyler görmek için yapıyorum. Sporu ve futbolu seviyorum çünkü bu işin içinde kendimi özgür hissediyorum. Hakemlikte ve futbolda kendime ait bir şey buluyorum.

#### 4.4. Mesleki Yükselme

**Katılımcı-1:** Federasyonda son zamanlarda kadınlara daha da fazla önem verilmekte. Kadınları hakemliğe teşvik ediyorlar ve bu güzel bir şey beni memnun ediyor.

**Katılımcı-2:** Kadınları biraz daha ön plana çıkarmak için bir destek ve yardım var. Çünkü sayımız şuan çok az ama şuan bu meslekte kadınların önü daha açık. Erkeklerle göre yükselme imkânları ve büyük paralar kazanabilme imkânları daha yüksek çünkü sayımız az. Atletik testler ve yazılı sınavlarda ne kadar başarılı olursak erkek arkadaşlardan daha hızlı bir şekilde ilerleme imkânımız var.

**Katılımcı-3:** Bizim erkeklere göre ilerlememiz daha kolay ve avantajımız çok yüksek. Kadın olduğumuz için bizi daha çok maçlara yönlendiriyorlar.

**Katılımcı-4:** Kadın hakem sayısı az olduğu için çabuk yükselme imkânımızın olması. Erkeğe göre daha çabuk yükselme şansımız var o da sayımızın az olmasından kaynaklanıyor. Federasyonda da kadın hakemlere çok büyük destek var. Bu desteğe rağmen süper ligde kadın hakemlere yer vermeyeceklerini düşünüyorum ama kesinlikle verilmesi lazım.

**Katılımcı-6:** Özellikle FIFA bu konuda kadın hakemlere çok önem veriyor. Mesela ben sene başında federasyondan aradılar ve Almanya'ya kadın hakem seminerine çağırdılar fakat ben vize almamıştım için gidemedim. Kadınlara yönelik böyle şeyler oluyor mesela ama erkelere yönelik böyle şeyler hiç olmadı. Kadınlara pozitif yönde bu tarz eğitimler daha çok veriliyor.

#### 4.5. Fair-Play

**Katılımcı-1:** Bazı maçlarda centilmenlik yapıyorlar. Erkek hakemlere gösterecekleri tepkiyi bize çok daha yumuşak gösteriyorlar ama bazı maçlarda da çok çok daha fazla tepki gösterebiliyorlar.

**Katılımcı-2:** Benim genellikle aldığım tepkiler eğlenceli tepkiler oluyor, komik tepkiler. Mesela; "hocam kör müsün? Ama gözün de güzelmiş", "pek kör gibi de değilsin ama", "hocam ofsayttı sanki ama canın sağ olsun senin" gibi biraz şaka yollu beni de içimden güldüren tepkiler geliyor. Çok ağır almış olduğum bir tepki bu güne kadar olmadı.

**Katılımcı-3:** Aslında kadın hakemin şöyle bir özelliği var size karşı fazla küfür edemiyorlar. Kadın hakem sayısı arttıkça bana küfür konusunda daha az tepki gösterilecekmiş gibi geliyor. Mesela kadın hakemlerimiz çıksa eminim hem izlenme sayısı artar, hem de kadınlara karşı nazik davranıyorlar.

**Katılımcı-4:** Futbolcular bir kadın hakem görünce tavırları hemen değişiyor. Agresiflerse hemen yumuşayabiliyor veya yüzlerine bir gülme geliyor. "Aaa kadın hakem" dedikleri zaman ortam bir yumuşuyor ve bu onları sakinleştiriyor. Mesela çok küfür edecekse veya ediyorsa o an seni görünce "aaa bak kadın hakem var, susun küfür etmeyin" moduna girebiliyor, o yönden iyi.

**Katılımcı-5:** Her şeye rağmen ben tarafların kendini dizginlediklerine inanıyor ya da bir hareketi yapacakken kendilerini durdurduklarına inanıyorum, tabi kesinlikle kendini durdurmayanlarda var. Küfür olsun, itirazlar olsun, hareketler olsun kendilerini durdurma durumuyla karşı karşıya kalıyoruz. Bizlere biraz daha centilmen davranıyorlar "karşıdaki kadın, biraz daha sakin ol" şeklinde olabiliyor.

**Katılımcı-6:** Yani hata yapsam çok fazla küfür yerim ki açık ve net söyleyeyim ben şu zamana kadar hiç küfür duymadım. Belki de kadın hakem olduğum için çok fazla küfür etmiyorlar, ediyorlar ama 'kadın hakem hariç' diye de ekliyorlar. Küfür ettikleri zaman genelde "kadın hakem sen üzerine alınma" da diyorlar. Aslında centilmen davranmaya çalışıyorlar, iltifat ediyorlar.

**Katılımcı-6:** Kadınlara bana saygısız davrandıkları da olduğu oluyor ama erkekler öyle değil. Kadın olduğu zaman biraz daha nazik ve kibar davranıyorlar ve bu benim açıkçası hoşuma gidiyor. Kadın futbolcular kadın hakemleri de çekemiyorlar ama erkekler öyle değil.

**Katılımcı-6:** *Bir kere kadın olunca küfür az oluyor, taraftar daha saygılı davranıyor. Seyircilerde yaşımız ne olursa olsun bir kadın var deyip nazik davranma çabasına giriyorlar açıkçası. Futbolu içinde aslında biz çiçek açıyoruz ve diğer hakemleri de kurtarıyoruz aslında. 3 tane erkeğin olduğu maçtaki küfür sayısı ile benim olduğum maçtaki küfür sayısı bir olmaz bence. Bir kadın olduğunu görüyorlar ve çekiniyorlar bence ve bu benim hoşuma gidiyor.*

#### **Diğer Önemli Görüşlerden Bazıları**

**Katılımcı-1:** *Kadınlarda da hakemlik yapmak zor çünkü kadınlar her ne kadar futbol oynuyorlarsa da bazen kurallara hâkim olamayabiliyorlar bazen de bodoslama gidebiliyorlar. Kadın maçları erkeklere göre çok daha zordur. Bodoslamadan kastım faul yapıyor, faul yaptığını bilmiyor sonra neden ben kart gördüm diyor.*

**Katılımcı-2:** *Bunu söylemem ne kadar doğru olur bilmiyorum ama erkek oyuncularında bir sonraki pozisyonu biraz daha iyi tahmin edebiliyorum. Ama kadınlar oynarken biraz daha hassasta oluyorlar ve bu davranışlarına da yansıyor. Mesela, top hangi pozisyona gider kestiremiyorum. Bakıyorum orada biri düşüyor, kız ağlıyor bağılıyor falan onunla ilgilenirken başka tarafta başka bir olay oluyor falan kadınlar biraz daha narin kalıyor sanki. Kadınlar erkekler kadar strateji uygulayamıyorlar sanırım. Kadınlar düşünmeden bodoslama hareket ediyorlar, topun nereye gideceğini hiç kestiremiyoruz, kadınlar sadece oynuyorlar.*

**Katılımcı-3:** *Kadınlar maç konusunda erkeklere göre daha agresif. Oynarken çok cazgırlar. Erkek 'ya hocam' deyip susuyor ama kadın baya öğretmeye çalışıyor. Ben erkek maçı yönetmeyi tercih ederim. Erkekleri yönetmek maçta daha zevkli. Kadın maçlarını yönetmek keyifsiz oluyor. Erkek toplumda da algılandığı gibi futbolda daha çok heyecan verici diye düşünüyorum.*

**Katılımcı-4:** *Kadın maçlarında mesela çok ses ve gürültü olur. Bunun sebebi daha duygusal olduklarından kaynaklanıyor olabilir. Sonuçta futbol bile olsa, kadının olduğu her yerde duygusallık var.*

**Katılımcı-4:** *Görsel anlamda erkek futbolunun göze daha çok hitap ettiğini düşünüyorum. Kadınlar hem daha yavaş kalıyorlar, hem de futbol bir zekâ oyunu bence. Zekâ oyunu deyince kadınlar zeki değil diye değil, erkeklerin ayağına futbol topu daha çok yakışıyor ya da bana öyle geliyor. Kadınlar oyunu anlık oynuyorlar, erkekler daha stratejik olabiliyor. Ben estetik ve göze hitap ettiği için erkek futbolunu izlemeyi daha çok tercih ederim.*

**Katılımcı-5:** *Futbolun anatomik olarak erkeğe yakın bir spor dalı olduğunu düşünüyorum. Mutlaka farklılık göstereceğine inanıyorum. Futbolda biraz sertlik ve agresiflik var. Kadınların özellikle hareketlerine, kişiliklerine oturduğunu düşünüyorum ben bu agresifliğin. Yani yürüyüşlerinden tutun, konuşmasına kadar kadınları etkilediğini düşünüyorum. Yani bence futbol kadınların yapısını bozuyor. Daha erkeksi bir kişiliğe bürünebiliyorlar çünkü onun gerektirdiği şey o.*



**Katılımcı-6:** Mesela kadınların stres yönetimi ile erkeklerin stres yönetimi ya da o heyecanı yönetmek aynı değil. Kadınlar biraz daha duygusal olabiliyor, daha çabuk sinirlenebiliyor, erkek daha olgun davranabiliyor. Bir kadın topu kaybettiğinde gidiyor bağıırıp çağıırıp saçma sapan hareketler yapabiliyor. Erkekler biraz daha akıllı mı davranıyor desem... Kadınları küçümsemek gibi olacak o değil de erkekler daha stratejik kadınlar daha duygusal davranıp bir anda söylememesi gereken bir şeyi söyleyebiliyor o anki sinir stresle. Biz biraz daha duygusal hareket edebiliyoruz tabi bu bütün kadın futbolcular için geçerli değil. Bunun dışında tabi ki bir kadının topa vurması ile bir erkeğin topa vurması yani fiziksel özellikleri bir değil.

**Katılımcı-7:** Doğru gitmeyen pek çok şey ülkemizde var. Federasyonda da her şeyi kalıbına uydurmak söz konusu. Klasik Türkiye. Torpilin de olduğu durumlar maalesef ki oluyor. Mesela alabileceği maksimum maçın üzerine çıkılabiliyor. Bazen adaletli bir dağılım olmadığı olabiliyor. Bazen kişi bazında değerlendirme yapılıyor ve neye göre dağılım yapıldığı belli olmuyor.

**Katılımcı-8:** Erkekler maçı bildiğiniz futbol. Kadınlar biraz daha çıtkırıldım olduğu için ve biraz daha çirkef olduğumuz için olay değişebiliyor. Erkeklerdeki zevki kadınlarda fazla alamıyorsunuz. Ama bizler biraz daha agresif, biraz daha sinirli, biraz daha duygusal olduğumuz için bu farklılık yaratıyor. Kadınlar gol olduğu zaman biraz daha hırs, kin yapıyorlar. Aslında erkeklere göre bir tık daha empati yapamama durumu söz konusu. Ben şahsen erkek maçlarını tercih ederim çünkü daha çok keyif alıyorum. İzleme yönünden, kalite yönünden, zevk yönünden erkek. Erkekler kadınlara göre daha bilerek oynuyorlar. Erkekler mantıkla hareket ederken, kadınlar ayrı düşünceleri yaşayabiliyorlar. Futbol oynayan bir kadın ile oynamaya çalışan bir kadın arasındaki fark gibi.

## 5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu çalışma ile Türkiye Futbol Federasyonu'na bağlı, aktif olarak hakemlik yapan kadınların, gerek iş hayatlarında gerekse de sosyal hayatlarında yaşadıkları zorluklar ve sıkıntılara yönelik görüş ve deneyimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu görüş ve deneyimler katılımcıların ifadeleri doğrultusunda **olumlu** ve **olumsuz deneyimler** olmak üzere 2 gruba ayrılmıştır. Olumlu deneyimler başlığı altında **manevi kazanım, mesleki yükselme ve fair-play** gibi kategoriler yer alırken, olumsuz deneyimler başlığı altında **fizyolojik faktörler ve sosyolojik/toplumsal faktörler** ve bunların **alt kategorileri** yer almaktadır.

Gerçekleştirilen alan yazın taraması sonucunda futbol hakemleri ile gerçekleştirilen çalışmaların büyük çoğunluğunun erkek hakemler özelinde yürütüldüğü göze çarpmaktadır. Spesifik olarak kadın futbol hakemleri ile ilgili yürütülen araştırmaların, kadının futboldaki yerinin güncellenmesi ile son dönemde önem kazanmaya başladığı söylenebilir (Pina ve ark., 2017). Alan yazında araştırmamızın kapsamıyla örtüşecek kısıtlı çalışma bulunmaktadır. Reid'in (2016) ve Forbes ve ark.'larının (2015) çalışmalarının, kadın futbol hakemlerinin yaşadıkları sorunların ve zorlukların dile getirilmesi açısından öncü

nitelik taşıdığı söylenebilir. Özellikle kadın hakemlerin olumsuz deneyimler çatısı altında dile getirdikleri küçümseme, aşağılama, baskı ve benzeri mobbing içeren davranışlar söz konusu çalışmalarda dile getirilmiştir. Araştırmalar kadın hakemlerin saha içerisinde 'zayıf karakter' olarak görünmesinden kaynaklı olarak erkek hakemlere göre daha fazla saldırı ve mobbing içeren davranışlara maruz kaldığını ortaya koymaktadır (Hacıcaferoğlu ve Gündoğdu, 2014; Leymann, 1993).

Araştırma katılımcıları araştırmanın bulgularında ifade edildiği gibi maruz kalınan psikolojik baskı ve şiddetin mesleği bırakma düşüncesine yol açabildiğini ifade etmektedir. Rulang ve ark.'ları (2017) çalışmalarında, erkeklerin bu sert ortama daha alışkın olduğu ve uzun süreler boyunca görevlerini sürdürebilmeleri konusunda daha dayanıklı olabildikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu olumsuz deneyimler, çalışmamızın bulguları ile ortak bir noktada buluşulduğunu gözler önüne sermektedir.

Kadın hakemlerin olumlu deneyimleri arasında yer alan fair-play ruhu, saha içerisinde bir kadının yer almasının oyunun atmosferinde pozitif bir etki yaratmasını ve sahada saygının artması ile centilmen davranışların sıklaşmasını yansıtmaktadır. Cleland ve ark.'larının (2017) çalışmalarında, yeşil sahalarda cinsiyet ayırt etmeksizin hakemlerin görmek istedikleri bir saygı düzeyi olduğu ve bu saygı düzeyine ulaşmak için de çeşitli eğitim programlarının uygulandığı ifade edilmektedir. Araştırma bulgularında kadın hakemlerin görüşleri arasında, söz konusu bu saygı düzeyin yakalanması için kadın hakemlerin sayısının artırılarak desteklenmesi gerektiği, dolayısıyla da kadınlar ile birlikte statların daha nezih mekânlar haline geleceği düşüncesi yer almaktadır. Sadece hakem sayısının değil, kadınların hem izleyici hem de oyuncu olarak futbol dünyasında yerinin belirginleşmesi gerektiği son dönemde yapılan çalışmalarla ortaya konulmaya başlamıştır (Pfister ve Pope, 2018; Pope, 2017).

Öte yandan, Sánchez ve ark.'larının (2018) erkek oyuncuların müsabaka esnasında kadınlara göre daha agresif davranışlar içerisinde olduğunu ortaya koyan çalışmasının aksine, araştırmamızda kadın hakemlerin saha içerisindeki deneyimlerinin farklılık taşıdığı görülmektedir. Sahalardaki deneyimlerine dayanarak görüşlerini dile getiren kadın hakemler, hemcinslerinden beklenmeyecek şekilde kadın futbol oyuncularının erkeklerle göre daha saldırgan ve negatif tutum sergilediklerini belirtmişlerdir.

Fiziksel, duygusal ve toplumsal olarak yaşadıkları olumlu ve olumsuz pek çok durumu dile getiren kadın futbol hakemleri; kadının yeşil sahalarda desteklenmesi gerektiği, bu hayatın bir parçası oldukları ve toplumun kadın-erkek eşitliğine daha duyarlı olması gerektiği ile ilgili düşüncelerine karşın, ironik bir şekilde futbolun erkek oyunu olduğunu, kadınsı duyguları ve vücutlarını erkeksi hale getirdiğini, zarif kadın vücuduna yakışmayan bir branş olduğunu söylemektedirler. Erkek oyunu olarak dile getirdikleri futbolun içerisinde karar verici pozisyonda yer alan kadın hakemlerimiz, aynı zamanda

kadınları duygusal ve aşırı tepki veren varlıklar olarak nitelendirmekte ve pek çoğu kadın maçı yönetmektense, erkek maçı yönetmeyi tercih etmektedir.

Bu çalışma, kadının futboldaki yerinin hem sporcu, hem antrenör, hem taraftar, hem de hakemlik düzeyinde sağlamlaştırılması ve desteklenmesi adına önem arz etmektedir. Çalışmanın sonuçlarının, yaşanan problemlerin objektif bir şekilde ortaya konması ve alan yazına daha derin ve kapsamlı bilgiler sunması açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakem ile sınırlıdır. Benzer nitelikteki çalışmaların gerek nicel gerekse de nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak Türkiye'nin farklı bölgelerinde gerçekleştirilmesi kadın hakemlerin mesleki deneyimlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca ileriki dönemde kadın futbolu ve kadın hakemliği üzerine yapılacak çalışmaların artması, bu alandaki eksikliğin giderilmesi ve farkındalığın artırılması açısından yarar sağlayacaktır.

#### **KAYNAKÇA**

- Arslan, B. (2012). Türkiye'de kadın futbolcu profili.
- Castillo, D., Yanci, J., Casajús, JA, & Cámara, J. (2016). Futbol hakemlerinin fiziksel uygunluğu ve fizyolojik özellikleri. *Science & Sports*, 31(1), 27-35.
- Caudwell, J. (2011). Gender, feminism and football studies. *Soccer & Society*, 12(3), 330-344.
- Caudwell, J. (2013). *Women's football in the UK: continuing with gender analyses*. Routledge.
- Clark, J. S., Apostolopoulou, A., & Gladden, J. M. (2009). Real women watch football: Gender differences in the consumption of the NFL Super Bowl broadcast. *Journal of promotion Management*, 15(1-2), 165-183.
- Cleland, J., O'Gorman, J., & Webb, T. (2017). Respect? An investigation into the experience of referees in association football. *International Review for the Sociology of Sport*, 1012690216687979.
- Cox, B., & Thompson, S. (2001). Facing the bogey: Women, football and sexuality. *Football Studies*, 4(2), 7-24.
- Forbes, A., Edwards, L., & Fleming, S. (2015). 'Women can't referee': exploring the experiences of female football officials within UK football culture. *Soccer & society*, 16(4), 521-539.
- Friman, M., Nyberg, C., & Norlander, T. (2004). Threats and aggression directed at soccer referees: An empirical phenomenological psychological study. *The qualitative report*, 9(4), 652-672.

- Hacicaferoglu, S., & Gündoğdu, C. (2014). Surveying the exposure level of intimidation (mobbing) behaviours of the football referees. *Journal of Physical Education and Sport*, 14(1), 120.
- Hofacre, S. (1994). The women's audience in professional indoor soccer. *Sport Marketing Quarterly*, 3(2), 25-27.
- Jaenes Sánchez, J. C., Peñaloza Gómez, R., Méndez-Ruiz, M. P., Ponce-Carbajal, N., & Jaenes-Amarillo, P. I. (2018). Male and female grassroots football players: yellow, red cards and incidents. What's the difference? *Revista de psicología del deporte*, 27(3), 0018-23.
- James, J. D., & Ridinger, L. L. (2002). Female and male sport fans: A comparison of sport consumption motives. *Journal of Sport Behavior*, 25(3), 260.
- Jones, C., & Edwards, L. L. (2013). The woman in black: Exposing sexist beliefs about female officials in elite men's football. *Sport, Ethics and Philosophy*, 7(2), 202-216.
- Jones, K. W. (2008). Female fandom: Identity, sexism, and men's professional football in England. *Sociology of Sport Journal*, 25(4), 516-537.
- Knijnik, J., & Horton, P. (2013). "Only beautiful women need apply" human rights and gender in Brazilian football. *Creative Approaches to Research*, 6(1), 60.
- Koca, C., Bulgu, N., & Bilimleri, S. (2005). Spor Ve Toplumsal Cinsiyet: Genel Bir Bakış.
- Lanfranchi, P., Eisenberg, C., Mason, T., & Wahl, A. (2009). 100 years of football: The FIFA centennial book. Weidenfeld and Nicolson.
- Larkin, J., Razack, S., & Moola, F. (2007). Gender, sport and development. *Literature Reviews on Sport for Development and Peace*, 89-123.
- Lewis, C., Roberts, S., & Andrews, H. (2017). Women into coaching. *Sport and Discrimination*, 72, 77.
- Leymann, H. (1993). Ätiologie und Häufigkeit von Mobbing am Arbeitsplatz-eine Übersicht über die bisherige Forschung. *German Journal of Human Resource Management*, 7(2), 271-284.
- Lopez, S. (1997). *Women on the ball: a guide to women's football*. Scarlet Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nelson, M. B. (1994). *The stronger women get, the more men love football: Sexism and the American culture of sports*. Quill.

- Orta, L. (2002). Dünyada ve Türkiye’de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı ve Gelişimi. *Spor Araştırmaları Dergisi*, 6, 16.
- Öztürk, P., & Koca, C. Futbolun “Ötekisi” Kadınlar, Fotoğrafın “Ötekisi” Fotoromanı Yazıyor.
- Pina, J. A., Passos, A., Araújo, D., & Maynard, M. T. (2017). Football refereeing: An integrative review. *Psychology of Sport and Exercise*.
- Pope, S. (2017). *The feminization of sports fandom: A sociological study*. Taylor & Francis.
- Pope, S. (2018) *Female Football Players and Fans*.
- Radnedge, K. (1997). *The ultimate encyclopedia of soccer: the definitive illustrated guide to world soccer*. Hodder & Stoughton.
- Reid, K. (2016). *The Untold Stories of Women Soccer Referees* (Doctoral dissertation, Université d'Ottawa/University of Ottawa).
- Reilly, T. (2003). *Science and soccer*. Routledge.
- Rullang, C., Emrich, E., & Pierdzioch, C. (2017). Why do referees end their careers and which factors determine the duration of a referee’s career? *Current Issues in Sport Science (CISS)*.
- Schnyder, U., & Hossner, EJ (2016). Futbolda görev alan psikolojik meseleler: Üst düzey hakemlerle yapılan röportaj çalışması. *Spor Biliminde Güncel Konular (CISS)*.
- Scraton, S., & Flintoff, A. (Eds.). (2002). *Gender and sport: A reader*. Psychology Press.
- Scraton, S., Fasting, K., Pfister, G., & Bunuel, A. (1999). It's still a man's game? The experiences of top-level European women footballers. *International review for the sociology of sport*, 34(2), 99-111.
- Stirling, L., & Schulz, J. (2011). Women's Football: Still in the Hands of Men. *Choregia*, 7(2).
- Strittmatter, A. M., & Skirstad, B. (2017). Managing football organizations: a man’s world? Comparing women in decision-making positions in Germany and Norway and their international influence: a contextual approach. *Soccer & Society*, 18(1), 81-101.
- Theberge, N. (1993). The construction of gender in sport: Women, coaching, and the naturalization of difference. *Social Problems*, 40(3), 301-313.
- Wangari, G., Wango, G., & Kimani, E. (2017). Challenges Faced By Women Football Players Who Participate In Football Leagues. *Journal of Developing Country Studies*, 2(1), 13-35.
- Williams, J. (2013). *A Game for Rough Girls? A History of Women's Football in Britain*. Routledge.

Engin, S. G., Yüce, A. & Katırcı, H. (2019). Pink Cards in Men's World: How Do Women in the Green Fields View Refereeing. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 2 (1): 54-75.

Ziviani, J., MacDonald, D., Ward, H., Jenkins, D., & Rodger, S. (2008). Physical activity of young children: a two-year follow-up. *Physical & occupational therapy in pediatrics*, 28(1), 25-39.

### **İnternet Kaynakları**

http1

<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=286&ftxtID=15573&1317pg=2>

http2

<http://www.ktff.net/Anasayfa/Download?path=~%2FContent%2Fwebimages%2Fdosya%2FKADIN%20FUTBOLUNU%20GEL%20C4%B0%20C5%9ET%20C4%B0RME%20projesi.pdf&dosyaad%20C4%B1=KADIN%20FUTBOLUNU%20GEL%20C4%B0%20C5%9ET%20C4%B0RME%20projesi.pdf>

http3

[https://www.itohaber.com/haber/guncel/202247/yesil\\_sahalarin\\_sultanlari.html](https://www.itohaber.com/haber/guncel/202247/yesil_sahalarin_sultanlari.html)

http4

<http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=161>

http5

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b6ee6736da047.59223834](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b6ee6736da047.59223834)